

PROVINCIE FLEVOLAND

QUICK SCAN naar plaatsing van het kunstwerk De Tong (van Lucifer)

Provincie Flevoland

In samenwerking met Berenschot, Utrecht

Inhoudsopgave

1	Inleiding	3
1.1	Aanleiding	3
1.2	Aanpak	3
1.3	Vraag en uitwerking	3
2	Uitgangspunten	4
2.1	Beheer en behoud	4
2.2	Restauratie	4
2.3	Openbare ruimte	4
3	Alternatieve locaties	5
3.1	Beeldbepalende kenmerken	5
3.2	Mogelijke locaties	5
	Locatie 0: oorspronkelijke locatie - rijksweg A6, kruising Knardijk	6
	Locatie 1: IJsselmeerdijk langs de A6, tussen Maximacentrale en Ketelbrug	6
	Locatie 2: Harderdijk langs de N306, nabij Harderstrand Noord	7
	Locatie 3: Knardijk langs de provinciale Gooise weg, kruising Knardijk/Gooise weg	7
3.3	Bestuurlijke afwegingen	7
4	Argumenten voor her- of verplaatsing	8
4.1	Juridisch	8
4.2	Technisch	8
4.3	Financieel	9
5	Vergelijking	10
6	Conclusie	11

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Deze quick scan betreft een beknopt onderzoek naar de mogelijkheden en onmogelijkheden voor herplaatsing en verplaatsing van het kunstwerk De Tong (van Lucifer). Dit onderzoek is uitgevoerd op verzoek van Provinciale Staten van Flevoland, naar aanleiding van een motie op 11 november 2020.

1.2 Aanpak

Het rapport voor deze quick scan is opgesteld door de afdeling Strategie & Beleid van de provincie Flevoland, die daarbij is ondersteund door adviesbureau Berenschot uit Utrecht. Er is tevens contact geweest met de erfgenamen van de kunstenaar. Voor een toelichting op de ontstaans- en restauratiegeschiedenis van het kunstwerk en de gemaakte afspraken, rechten en verplichtingen wordt verwezen naar het informatiedocument en bijbehorende bijlagen¹.

1.3 Vraag en uitwerking

Deze quick scan gaat over de vraag wat de meest gunstige locatie voor plaatsing van het kunstwerk is. Hiervoor is gekeken naar vier locaties, te weten de oorspronkelijke en drie alternatieven, die representatief zijn voor andere locaties voor plaatsing. Deze quick scan bestaat na deze inleiding uit vijf hoofdstukken die elk een vraag beantwoorden en tot de conclusie leiden:

- Uitgangspunten – welke verplichtingen gelden er?
- Alternatieve locaties – welke mogelijke locaties zijn in beeld gebracht?
- Argumenten voor her- of verplaatsing – welke afwegingen moeten worden gemaakt?
- Vergelijking – hoe verhouden de alternatieve locaties zich in relatie tot de argumenten?
- Conclusie – wat is volgens deze quick scan de meest gunstige locatie voor plaatsing?

¹ Op 26 november 2020 is dit Informatiedocument - Over kunstwerk De Tong (van Lucifer) middels een mededeling aan Provinciale Staten van Flevoland verstrekt.

2 Uitgangspunten

Ten behoeve van de besluitvorming over her- of verplaatsing van het kunstwerk zijn in de eerste plaats drie uitgangspunten geformuleerd. Deze uitgangspunten zijn gebaseerd op de contractuele verplichtingen die de provincie ten aanzien van dit kunstwerk is aangegaan. Bovendien houden deze rekening met de bedoeling van de kunstenaar en met inachtneming van diens persoonlijkheidsrechten ingevolge de Auteurswet 1912. Voor een nadere toelichting op de afspraken, rechten en verplichtingen wordt verwezen naar het informatie-document.

2.1 Beheer en behoud

Het kunstwerk is eigendom van de provincie, het behoort daarmee tot de provinciale kunstcollectie. In het contract dat de provincie Flevoland heeft gesloten met de kunstenaar staat dat de provincie als eigenaar van het kunstwerk de plicht heeft om het kunstwerk te beheren en onderhouden.

2.2 Restauratie

De provincie is tevens contractueel verplicht om het kunstwerk in geval van beschadiging te restaureren, overeenkomstig de bedoeling van de kunstenaar. Bij het restaureren behoort het versterken van de inwendige constructie waardoor het kunstwerk beter bestand zal zijn tegen storm of andere weersinvloeden en het dus meer duurzaam is.

2.3 Openbare ruimte

Plaatsing in de openbare ruimte in de provincie Flevoland is gegeven vanuit de aard van het kunstwerk. Het kunstwerk is in opdracht van de provincie Flevoland ontworpen om het belang van de A6 te benadrukken. De kunstenaar heeft het kunstwerk gemaakt voor plaatsing in de openbare ruimte, en wel specifiek op de Knardijk om de kruising van de A6 met deze historisch relevante dijk te verbijzonderen. Het feit dat een kunstwerk zich in de openbare ruimte bevindt, brengt per definitie onderhoud en een risico op beschadiging door weersinvloeden of door kwaadwillenden met zich mee.

Bovenstaande uitgangspunten verplichten de provincie tot restauratie van het kunstwerk en plaatsing in de openbare ruimte. Het volgende hoofdstuk betreft de mogelijke locaties voor plaatsing.

3 Alternatieve locaties

3.1 Beeldbepalende kenmerken

De provincie heeft een inventarisatie gemaakt van alternatieve locaties voor plaatsing van het kunstwerk in de provincie Flevoland. Het kunstwerk is een landmark dat vanuit de wijde omtrek en vanuit diverse posities op een veranderende manier te zien moet zijn. Het kunstwerk kent immers een ruimtelijke dynamiek: wanneer men erlangs rijdt, verandert het beeld van een smalle vorm in een brede ovaal en vervolgens terug in een smalle vorm.

Daarom heeft de provincie naar locaties gezocht die voldoen aan de volgende beeldbepalende kenmerken:

- Zeer lange zichtlijnen
- Zichtbaar vanuit een verkeersader
- Op een verhoging in het landschap, zoals een dijk
- In relatie tot en contrasterend met de omgeving, ook door de lichtinval

3.2 Mogelijke locaties

In dit hoofdstuk worden de locaties beschreven. Deze locaties moeten worden gezien als mogelijke en daarmee representatieve alternatieven, maar niet als de enige mogelijke.

De oorspronkelijke locatie en de alternatieve locaties worden op dit overzichtskaartje weergegeven:

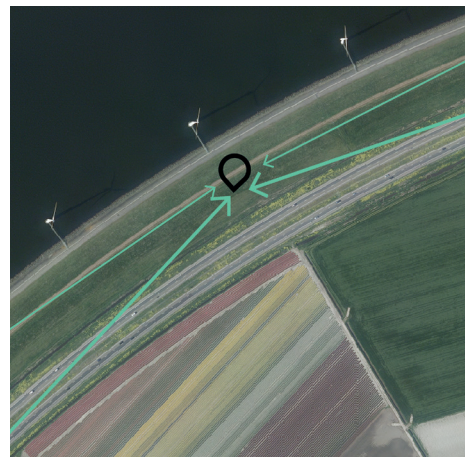
Locatie 0: oorspronkelijke locatie - rijksweg A6, kruising Knardijk

Het kunstwerk is oorspronkelijk gemaakt voor deze locatie. Het is herkenbaar voor automobilisten die passeren over de A6 en het markeert de Knardijk als regionale waterkering en Flevolands poldererfgoed.

De locatie ligt in de gemeente Lelystad en is eigendom van het Waterschap Zuiderzeeland. De fundering voor het kunstwerk is aanwezig op de dijk. De locatie ligt niet aan een weg of pad maar is goed bereikbaar voor herplaatsing van het kunstwerk. De dijk is afgewaardeerd en is geen primaire waterkering meer.

Locatie 1: Ijsselmeerdijk langs de A6, tussen Maximacentrale en Ketelbrug

Het kunstwerk zou hier komen te staan op de Ijsselmeerdijk. Deze locatie is eerder in beeld geweest als mogelijke locatie voor het kunstwerk². Het kunstwerk is goed zichtbaar voor automobilisten in beide richtingen op de A6 tussen Lelystad en de Ketelbrug. Tevens zal het kunstwerk vanaf het water goed te zien zijn.

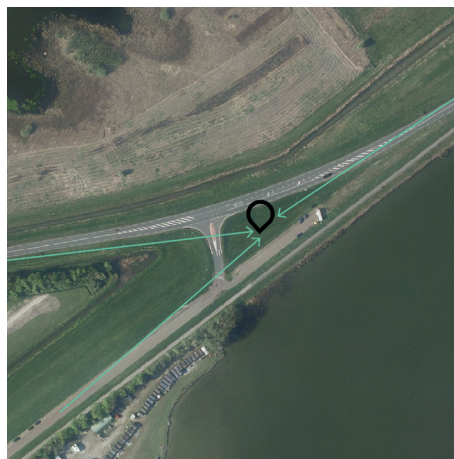
Deze locatie 1 ligt in de gemeente Lelystad en is eigendom van het Waterschap Zuiderzeeland. Het is mogelijk om een fundering in de dijk aan te leggen en om het kunstwerk hier te plaatsen. De locatie is buiten het verkeer gesitueerd. De Ijsselmeerdijk is een primaire, aanlandige waterkering (water aan de noordwestzijde), waardoor hoge eisen worden gesteld aan dijkveiligheid. Er zijn vergunningen en aanvullende maatregelen vereist voor toekomstbestendige dijkversterking.

² Zie paragraaf 1 van het Informatiedocument - Over kunstwerk De Tong (van Lucifer) van Rudi van de Wint uit november 2020.

Locatie 2:

Harderdijk langs de N306, nabij Harderstrand Noord

Op deze locatie komt het kunstwerk te staan op de Harderdijk langs de provinciale weg N306. Langs deze weg staan inmiddels meerdere kunstwerken - met een afstand van een paar kilometer - waaronder het landschapskunstwerk Riff PD#18245 van kunstenaar Bob Gramsma en Het Monument voor Prima Mensen van Dominique Himmelsbach de Vries. Het kunstwerk is hier vanuit verschillende standpunten zichtbaar vanaf de fiets, de boot en vanuit de auto. Vooral vanaf het water zal het kunstwerk de Harderdijk ruimtelijk markeren.

Deze locatie 2 ligt in de gemeente Dronten en is eigendom van het Waterschap Zuiderzeeland. Het is ook hier mogelijk om een fundering in de dijk aan te leggen en om het kunstwerk hier te plaatsen. De locatie is goed bereikbaar voor werkverkeer en omdat het kunstwerk hier op een verhoging zou komen te staan hoeven er geen extra voorzorgsmaatregelen genomen te worden voor het werken op een dijklichaam. De locatie is buiten het verkeer gesitueerd, maar is eenvoudig bereikbaar vanaf een parkeerplaats. De Harderdijk is een primaire, aflandige waterkering waarbij voldaan moet worden aan wettelijke eisen voor dijkveiligheid en toekomstbestendige versteviging. Er zijn vergunningen en aanvullende maatregelen vereist voor dijkversterking, maar vanwege de aflandige kant (water aan de zuidoostzijde) zijn de eisen wat lager dan bij locatie 1.

Locatie 3:

Knardijk langs de provinciale Gooise weg, kruising Knardijk/Gooise weg

Het beeld zou hier komen te staan op de andere kant van de Knardijk. Het kunstwerk staat op een hoger gelegen locatie en maakt daarmee verbinding met de lucht en de kleuren van de lucht. Op deze locatie zal de ruimtelijke dynamiek goed tot uiting komen. Het kunstwerk staat hier langs een provinciale weg, in plaats van een rijksweg, en dit betreft een minder intensieve zichtlocatie.

De locatie ligt in de gemeente Zeewolde en is eigendom van het Waterschap Zuiderzeeland. Het is mogelijk om het kunstwerk naar deze locatie te verplaatsen en een fundering te leggen. Wel moeten er extra voorzorgsmaatregelen getroffen worden om het kunstwerk op de dijk te kunnen plaatsen zonder deze aan te tasten. Deze locatie is een stuk buiten het wegverkeer is gesitueerd, maar er loopt wel een fietspad langs. De dijk is geen primaire maar een regionale waterkering. De eisen voor dijkveiligheid zijn minder streng en er zijn minder maatregelen voor toekomstbestendige versteviging nodig.

3.3 Bestuurlijke afwegingen

Ten behoeve van deze quick scan zijn alternatieve locaties verkend op basis van de beeldbepalende kenmerken. In het geval van verplaatsing naar een nieuwe locatie spelen meer aspecten een rol. Er moet op bestuurlijk niveau draagvlak zijn bij de gemeente waar het kunstwerk wordt geplaatst. Bovendien moet er draagvlak zijn bij de bevolking en bewoners in de omgeving van de nieuwe locatie. Ten slotte moeten vergunningen worden verleend voor plaatsing, waar het Waterschap Zuiderzeeland een grote rol in speelt, onder meer vanuit het perspectief van dijkveiligheid. Deze aspecten zijn voor de oorspronkelijke locatie in beeld maar moeten voor plaatsing op een nieuwe locatie worden geïnventariseerd.

4 Argumenten voor her- of verplaatsing

Om te beoordelen wat de meest gunstige locatie voor plaatsing van het kunstwerk is, moeten diverse argumenten in overweging worden genomen. In deze quick scan komen, aanvullend op de uitgangspunten en de beeldbepalende kenmerken, drie soorten argumenten aan de orde:

- Juridisch
- Technisch
- Financieel

In dit hoofdstuk werken we de soorten argumenten uit, nog zonder deze te wegen voor de alternatieven. Als verplaatsing naar een alternatieve locatie wordt overwogen, moeten de precieze juridische, constructieve en financiële gevolgen van verplaatsing nader in kaart worden gebracht.

4.1 Juridisch

Bij de plaatsing moet rekening worden gehouden met wettelijke verplichtingen i.c. de Auteurswet en met contractuele verplichtingen jegens de kunstenaar en zijn erven. Daaruit volgt dat er slechts tot verplaatsing kan worden overgegaan na een zorgvuldige afweging van alle belangen.

In de Auteurswet staat onder meer het volgende: 'De auteursgerechtigde heeft het recht zich te verzetten tegen elke andere wijziging in het werk; het recht zich te verzetten tegen elke misvorming, verminking of andere aantasting van het werk, welke nadeel zou kunnen toebrengen aan de eer of de naam van de maker of aan zijn waarde in deze hoedanigheid.'

De Handreiking Beeldende kunst in de openbare ruimte, in 2000 uitgegeven door het Cultuurfonds van de Bank Nederlandse Gemeenten, stelt dat in het Auteursrecht verwijdering en verplaatsing van een kunstwerk een complexe zaak is³.

De erven hebben een artistiek en een contractueel belang. In een gesprek hebben de erven aangegeven niet akkoord te gaan met een verplaatsing van het kunstwerk. Zij willen het kunstwerk graag teruggeplaatst zien op de oorspronkelijke locatie en kunnen bezwaar maken tegen verplaatsing. Zij geven als redenen hiervoor dat het kunstwerk destijds voor deze locatie langs de A6 is gemaakt, dat het kunstwerk deel is gaan uitmaken van de plek en dat het deze mede gevormd en gemarkeerd heeft. Er zijn volgens de erven geen valide gronden voor verplaatsing van het werk.

Om juridisch de verplaatsing van het kunstwerk te kunnen verdedigen, moet de provincie aan kunnen tonen dat, ondanks de contractuele verplichtingen, haar belangen zwaarder wegen dan de belangen van de erven. Belangen die de provincie onder meer tegenover de belangen van de erven zou kunnen stellen, betreffen veiligheid (zie 4.2) en financiën (zie punt 4.3).

4.2 Technisch

Bij de plaatsing moet rekening worden gehouden met een aantal (civiel)technische aspecten. Hierbij zijn in elk geval de volgende punten van belang:

- Er moet een fundering zijn of worden aangelegd die het kunstwerk duurzaam draagt.
- De plaatsing moet technisch uitvoerbaar zijn, bijvoorbeeld ten aanzien van bereikbaarheid van de locatie met zware voertuigen, ook in relatie tot de belasting van de dijkconstructie.

³ Handreiking beeldende kunst in de openbare ruimte, Cultuurfonds van de Bank Nederlandse Gemeenten, 2000, pag. 36.

- De soliditeit en daarmee de veiligheid van de dijk waarop het kunstwerk wordt geplaatst moet worden meegewogen. Er mag geen verzwakking plaatsvinden van de dijkconstructie. Dit weegt zwaarder als de dijk de functie van primaire waterkering heeft dan die van een dijk die die functie niet (meer) heeft en afgewaardeerd is.
- Het kunstwerk zelf moet ook aan veiligheidseisen voldoen, zoals verkeersveiligheid op en rond de locatie, evenals risico op letsel door bijvoorbeeld beklimmen, en ten slotte de mate waarin de locatie van het kunstwerk eenvoudig bereikbaar en toegankelijk is, bijvoorbeeld voor kwaadwillenden.

4.3 Financieel

Wat betreft financiën zijn er vier kostenposten die in de overweging moeten worden meegenomen, die deels voor alle locaties gelijk zijn, maar ook deels niet.

- De kosten voor restauratie en versterking van de inwendige constructie zijn geraamd op € 135.000. Deze kosten zijn onafhankelijk van de gekozen locatie en onvermijdelijk gezien de contractuele verplichtingen. In deze kosten zijn de kosten meegenomen voor restauratieadvies en -begeleiding en een second opinion op de berekening van de windbelasting op de constructie.
- In het geval van verplaatsing van het kunstwerk komen er extra kosten voor het voorbereiden van de nieuwe locatie, waaronder grondwerkzaamheden, het leggen van een fundering in de vorm van een staalconstructie, vergunningen, engineeringskosten voor plaatsing van het kunstwerk in een waterkering. De meerkosten voor de basisconstructie worden geraamd op minimaal € 46.000.
- Bij het bouwen op een primaire waterkering komen er extra kosten bij voor behoud van dijkveiligheid. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om onderzoek, calculaties en mogelijke werkzaamheden ter dijkversterking. Deze kosten hangen af van de eisen aan de dijk.
- De auteursgerechtigden van het kunstwerk hebben aangegeven mogelijk juridische stappen te ondernemen in geval van verplaatsing van het kunstwerk. De provincie dient dientengevolge bij verplaatsing rekening te houden met mogelijke proceskosten.

5 Vergelijking

De argumenten die zijn beschreven in hoofdstuk 4 worden hier voor de oorspronkelijke locatie en elk van de alternatieve locaties gewogen. Op juridisch, technisch en financieel gebied wordt een oordeel geformuleerd ten aanzien van de onderliggende onderwerpen. In onderstaande tabel worden de vergelijking van de argumenten en de kosten van her- of verplaatsing naar deze locaties inzichtelijk gemaakt. De kleuren van de cellen verwijzen naar het oordeel: **groen** is voordelig, **geel** is neutraal en **oranje** is nadelig.

Weging locaties en argumenten	Locatie 0 Knardijk/A6 oorspronkelijke locatie	Locatie 1 IJsselmeerdijk langs de A6	Locatie 2 Harderdijk langs de N306	Locatie 3 Knardijk langs de Gooise weg
A. Juridisch				
Auteursrechtelijke complexiteit van locatie	Laag	Hoog	Hoog	Hoog
Contractuele verplichtingen voor beheer en restauratie	Aan voldaan	Aan voldaan	Aan voldaan	Aan voldaan
Draagvlak bij de erven	Wel	Geen	Geen	Geen
B. Technisch				
Fundering	Al aanwezig	Zwaar; aan te leggen	Aan te leggen	Aan te leggen
Uitvoerbaarheid plaatsing	Eenvoudig	Complex	Eenvoudig	Complex
Soort waterkering	Regionaal	Primair	Primair	Regionaal
Dijkconstructie in relatie tot veiligheid en versteviging	Lage eisen	Zeër hoge eisen	Hoge eisen	Lagere eisen
Veiligheid in relatie tot verkeer en toegankelijkheid	Weinig risico	Weinig risico	Risico door verblijfsplek	Risico door fietspad
C. Financieel				
Restauratie en plaatsing	€ 135.000	€ 135.000	€ 135.000	€ 135.000
Vorbereiding fundering	Geen	Minimaal € 46.000	Minimaal € 46.000	Minimaal € 46.000
Aanvulling dijkveiligheid	Geen	P.M.; zeer hoge eisen	P.M.; hoge eisen	P.M.; lagere eisen
Juridische proceskosten	Geen	Onbekend	Onbekend	Onbekend

De vergelijking brengt in beeld dat vanuit juridisch, technisch en financieel oogpunt geldt dat geen van de drie alternatieve locaties een gunstigere keuze is dan herplaatsing op locatie 0, de kruising van de A6 met de Knardijk.

6 Conclusie

Deze quick scan is opgesteld om een antwoord te formuleren op de vraag wat de meest gunstige locatie voor plaatsing van het kunstwerk is.

Daartoe zijn eerst uitgangspunten geformuleerd ten aanzien van beheer en behoud, restauratie en plaatsing in de openbare ruimte. Vervolgens zijn de beeldbepalende kenmerken van de oorspronkelijke situatie en locatie benoemd en zijn alternatieve locaties benoemd die aan die kenmerken voldoen.

Er zijn argumenten benoemd op juridisch, technisch en financieel vlak die vervolgens worden afgewogen om de alternatieve locaties te kunnen vergelijken met de oorspronkelijke locatie.

De vergelijking van argumenten voor plaatsing op alternatieve locaties die voldoen aan de uitgangspunten, laat zien dat uit zowel juridisch, technisch als financieel oogpunt verplaatsing van het kunstwerk naar geen van de drie alternatieve locaties gunstiger is dan herplaatsing op de kruising A6/Knardijk.

De afweging van de belangen van enerzijds de erven en anderzijds de provincie speelt bij deze uitkomst geen rol. De juridische belangen van de erven zijn immers niet strijdig met de technische of financiële belangen van de provincie, zowel voor de oorspronkelijke als voor de alternatieve locaties.

Op basis van deze uitkomst is de conclusie van deze quick scan volgens de onderzoekers:

Het is aannemelijk dat er geen gunstigere alternatieve locatie voor het kunstwerk is dan de oorspronkelijke locatie op de Knardijk.

Colofon

Dit is een uitgave van:

Afdeling Strategie en Beleid
Provincie Flevoland
Visarenddreef 1
Postbus 55
8200 AB Lelystad

Contact:

T 0320 - 265 213
E info@flevoland.nl
W www.flevoland.nl

Maart 2021